

Lépést tartani Bartókkal

Beszélgetés Somfai László professzossal

– *Professzor úr, hogyan értékeli a gesztust, hogy a szlovák kulturális miniszter Budapesten átad egy Bartók-kéziratot, pontosabban annak a szlovák népdalgyűjteménynek a másolatát, amelyet Bartók eredetileg a Matica Slovenskának adott még az 1910-es években?*

– Nagyon szép gesztus, és csak azt kívánom, hogy hasonlóan szép folytatása legyen. Bartók szlovák népdalgyűjteményének három, majd négy kötetre tervezett kiadása 1970-ben a második kötettel elakadt. Persze egy csonka kiadás is jó valamire. De például ha egy kutató azt vizsgálja, hogy a *Falun* vagy egy másik Bartók-kompozíció bizonyos dallamai honnan valók, esetleg azért nem fogja megtalálni a forrást, mert az az utolsó kötet még kiadatlan anyagában van. Vagyis a szlovák gyűjtés részben még fehér folt a Bartók-kutatásban. Valamennyire tudom, mi történt a szlovák oldalon, úgyhogy mentségükre szeretném elmondani, hogy e visszás helyzet kialakulásába politikai okok is szerepet játszhattak. Szlovák részről a Bartók-gyűjtemény közreadásán Oskár Elschek professzor dolgozott feleségével együtt, és az 1968-as bevonulás után politikai indíttatású szankciók érték őt, ami megnehezítette

Sebestyén Márta



kutatómunkája folytatását. Később Bécsbe költözött, tetejében érdeklődése a népzene-kutatástól egyre inkább az úgynevezett szisztematikus zenetudomány felé fordult, amelyben világszerte, de főleg német nyelvterületen ismert és elismert tekintély. Így a Bartók-kiadás ügye gazdátlan maradt. Ebbe persze nem nyugodhatunk bele, és nemcsak azért, mert magyarok vagyunk, hanem mert mi, kutatók szeretnénk Bartókkal kapcsolatban mindent mielőbb nyilvánosság előtt látni, egész hagyatékát hozzáférhetővé tenni.

A mostani gesztus éppen ezért jelentős számunkra. Évtizedek óta tudjuk, hogy ez az anyag létezik, de magyar kutatóknak nem volt módja beletekinteni. Most pedig ennek az anyagnak pontosan az a része, amely még nem jelent meg, ha nem is színes, de legalább fekete-fehér fénymásolatban itt van Budapesten. Ez határozottan a jó szándék megnyilvánulása, amelynek, nagyon reméljük, lesz folytatása.

– *A Bartók Archívumban beszélgetünk. Az ablakból nagyszerű kilátás nyílik a városra, itt benn pedig az elmélyült munka jeleit látom. Kérem, beszéljen nekünk az intézményről, az itt folyó kutatásról.*

– Ehhez egy kicsit vissza kell mennem a történelemben. Amikor Bartók 1940-ben Amerikába ment, nem tudott mindent magával vinni. Könyvtárának, kéziratának nagy részét hátrahagyta, főleg amire copyright-szempontról nem volt föltétlenül szüksége. Így népzenei munkáinak legnagyobb részét itthon hagyta. Nagyobbik fiának, ifjabb Bartók Bélának nem volt akkora lakása, hogy mindezt tárolhassa, úgyhogy az anyag beládázva a Tudományos Akadémiára került. 1961-ben Szabolcsi Bence, aki akkor a magyar zenetudomány vezető személyisége volt, és Kodály úgy gondolták, hogy ideje létrehozni egy zenetudományi kutatóintézetet, amelynek az egyik vagy talán a legfontosabb feladata, hogy gondozza és feldolgozza a Bartók-hagyatékot, s hogy a Bartók-kutatás műhely legyen. E műhely vezetésére a belga Denijs Dillét nyerték meg.

Dille foglalkozására nézve pap és liceumi tanár volt, Bartók művészetének régi híve, aki a harmincas évek végén Bartókot többször meginterjúvolta, és flamand nyelven könyvet is írt róla. A könyv bizonyos részeit, például a műjegyzékét Bartók maga átnézte, javíttatta. Tehát bízott ebben az emberben. A második világháború után Dille a Bartók család ittmaradt tagjait csomagokkal, egyebekkel segítette, s amint lehetett, eljött Magyarországra, megismerkedett Kodály Zoltánnal, Szabolcsi Bencével. Ők azt gondolták, hogy mivel itt elsősorban az adatok mentése, egy archívum felépítése a fontos, egy lehetőleg minden szempontból tárgyilagos, politikai szemponttól is mentes dokumentáció létrehozása, erre ez a belga tudós valószínűleg alkalmasabb, mint bárki idehaza. Így lett 1961-ben Dille az archívumi részleg vezetője. Jómagam kevéssel utóbb csatlakoztam hozzá, és egyik asszisztenseként vele dolgozhattam.

Dille jó évtizednyi nagyon intenzív munka után visszavonult. Hosszabb ideig még itt élt Szentendrén,

rendszeresen publikált, amíg csak erejéből tellett, s csak késő öregségére tért vissza szülőhazájába. Ma is él, ezekben a hetekben ünnepli 100. születésnapját, sajnos, mára agg és elesett ember.

De a munka, amit megkezdett, folytatódik. Most már magam is több évtizede részt veszek benne, úgyhogy részleteiben is ismerem. Összefoglalóan azt mondhatom, hogy a Bartók-kutatás egyszerre sikertörténet és egy kudarc története is. A kudarc onnan ered, hogy ha egy nagy ember hagyatéka szétszóródik a világban, akkor azt egyesíteni többé valószínűleg nem lehet. Bartók esetében az történt, hogy az egyik részt itt hagyta, a másikat magával vitte Amerikába, és ráadásul jöttek a hidegháborús évek. Nagyon is természetes, hogy a két gyűjtemény körül ellentétes érdekek támadnak, ellentétes tudományos ideológiák jegyében olyan versengés indul, hogy utóbb aztán nehéz összehozni azt, ami így szétvált.

De az már a sikerhez tartozik, hogy idővel aztán javítani lehetett a helyzeten. A kint élő kisebbik Bartók fíú, Péter, aki kulcsfigurája a mai Bartók-kutatásnak, körülbelül egy évtizeddel ezelőtt kezdeményezte, hogy cseréljük ki a dokumentumokat kópia formájában, és pénzt és energiát nem kímélve csodálatosan szép színes



Somfai László, Rudolf Chmel

hasonmásokat küldött az amerikai anyagokról. Számomra lehetővé tette, hogy több hétig ott kinn eredetiben tanulmányozzam a kézírásos hagyatékot, és jegyzeteket készítek. Vagyis ezekkel a színes kópiákkal, az itt lévő eredeti anyaggal, a közben körbe-

látogatott, másutt lévő gyűjteményekkel, azt mondom, hogy Budapest most már valóban az a hely, ahonnan sikerrel lehet Bartókot kutatni.

– *Professzor úr, szavai nyomán az a kép bontakozik ki, hogy egy ilyen zseni, mint Bartók, a tevékenységével az utókor számára hatalmas feladatokat hagy hátra. Ezt mutatja az a történet is, amely alkalmat adott beszélgetésünkre: hogy amit Bartók a szlovákok közt gyűjtött, azt a szlovák Maticának adta oda. Erre a gesztusra most érkezik meg a válasz, száz év múlva. Ez azt jelenti, hogy nehezen fogjuk utolérni Bartókot.*

– Sajnos ez így van. Az az igazság, hogy akárhányan dolgoznak is ezen, még ha a körülmények ideálisak volnának, akkor se volna könnyű Bartókkal lépést tartani. Gondoljuk meg, hogy voltaképpen három teljes életmű fért bele az ő életébe. Az egyik, és persze ez a legfontosabb, a zeneszerzői életmű. És ő nemcsak a zenének, hanem az egyetemes magyar művelődéstörténetnek az egyik legnagyobb alakja volt, olyan nemzeti művészetet sikerült teremtenie, amely egyértelműen világnyelven szól az emberekhez, amely nem provinciális, hanem igazi világművészet.

Második tevékenységként szinte teljes életműnek megfelelő népzene-kutatói munkát folytatott fiatal éveitől halálának pillanatáig. Ezalatt kiadott számos könyvet, számos további kötetre való gyűjteményt hagyott az utókorra, és mint látható, máig birkózunk ezzel a feladattal. Nem csak a szlovák gyűjtemény kiadása befejezetlen. Nagy magyar munkája, az Egyetemes Gyűjtemény sokkal kisebb arányban jelent meg. Még a román gyűjtés sorsa a legszerencsésebb ebből a szempontból.

A harmadik életmű pedig a zongoraművésze és zongorapedagógusé, amely ha talán nem is olyan fontoságú, mint az előző kettő, de ami az ő zongoraművészetéből hangfelvételek formájában fennmaradt, más összehasonlításban kivételesen fontos anyag. Körülbelül tízórányi zene, messze több, mint amennyi például Arnold Schoenberg vagy más, vele egyívású zeneszerző-előadó művészetéből megmaradt. Hatalmas kincs, amelyet szerencsére vagy húsz évvel ezelőtt Magyarországon megjelentettünk. Ezt annak idején Kocsis Zoltánnal csinálhattam, és azt tapasztalom, hogy ez azóta nagyon nagy hatással van a Bartóki-interpretációra, legalábbis a zongorajátékban. ■

